وانەی حەفتەم :

توێژینەوەی ئەزموونی :-

- پێناسە :
- کێشەکانی لە زانستە کۆمەڵایەتیەکان :
- تایبەتمەندیەکانی :

- پێناسە : لە پێناسەی ئەم توێژینەوەیە دەوترێ کە توێژینەوەی ئەزموونی بریتیە لە شێوازێکی سیستەماتیك و لۆژیکی و ژیرانە بۆ وەڵام دانەوە بە پرسیارەکان. لەم جۆرە توێژینەوەیە توێژەر هەوڵ دەدات کە وەڵامی ئەم پرسیارە بداتەوە کە چی دەبێت یان چی ڕوودەدات ؟ بە وتەیەکی دیکە توێژینەوەی ئەزموونی بریتیە لە تاوتوێ کردنی ئەگەری بوونی پەیوەندی علت و معلول (cause and effect relation) لە نێوان دوو گروپ یان دوو دیاردە لە ڕێگەی تاقیکردنەوە و بەراوردکردن بە شێوەیەك کە بارودۆخی بگۆڕی سەربەخۆ لەلایەن توێژەر گۆڕانکاری بەسەردادێت بەڵام بگۆڕی گرێدراو یان وابەستە وەکو خۆی دەمێنێتەوە لەبەر ئەوەی بزانێت کە گۆڕانکاری لە بگۆڕی سەربەخۆ چ کاریگەریەکی دەبێت لەسەر بگۆڕی وابەستە. هەروەها کە لەسەرەوە باسمان کرد توێژەر دەیەوێت بزانێت کە چی ڕوودەدات ؟

لەم توێژینەوەیە کە بە شێوەیەکی گشتی بۆ بابەت و دیاردە سروشتیەکان و ماددیەکان بەکاردێت بابەتی توێژینەوە دەکرێتە دوو بەش ، **یەکەم** گروپی ئەزموون، **دووەم** گروپی کۆنتڕۆڵ یان شاهێد. چۆنیەتی ئەنجامدانی توێژینەوەکە بەم شێوەیە دەبێت کە توێژەر یەك یان چەند بگۆڕی سەربەخۆ لە گروپی ئەزموون دەسکاری دەکات و دەرئەنجامەکانی لەگەڵ بگۆڕ یان بگۆڕە دەسکاری نەکراوەکانی گروپی کۆنتڕۆڵ یان شاهێد بەراورد دەکات و پاشان دەرەنجامەکانی دەخاتەڕوو و دەتوانێت گشتاندنی دەرەنجامەکانی بکات بۆ توێژینەوە هاوشێوەکانی. بۆ نمونە گۆڕانکاری لە قەبارەی فۆنتی کتێبێك چ کاریگەریەك لەسەر ڕێژەی تێگەیشتنی قوتابیان دروست دەکات ؟

هەرچەندە باسی ئەوەمان کرد کە ئەم جۆرە لە توێژینەوە لە زانستە سروشتیەکان بەکاردێت بەڵام دەکرێت لە بواری زانستە مرۆڤایەتیەکانیش بەکاربێت، بەڵام بە گشتی توێژەرانی زانستە مرۆڤایەتیەکان روو لە ئەنجامدانی ئەم جۆرە توێژینەوە ناکەن ئەویش لەبەر چەند هۆکارێك :

1. توێژەر ناتوانێت وەکو پێویست دەستکاری بگۆڕە سەربەخۆکان بکات .

2. له بابەتە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان ڕووداوەکان له شوێنێك بۆ شوێنێکی دیکە یان لە وڵاتێك بۆ وڵاتێکی دیکە دەگۆڕێت کەواتە ناتوانین دەرئەنجامی توێژینەوەیەك لە سەردەم و وڵاتێك بۆ سەردەم و وڵاتێکی دیکە بەکاربهێنین بە پێچەوانەی زانستە سروشتیەکان کە دەتوانین ئەو کارە بکەین .
3. توێژینەوەی ئەزموونی لە ڕێگەی هەندێك یاسای فیزیا و بیرکاری و ... ، ئەنجام دەدرێت کەواتە لە ڕێگەی ئەو ئامێر و شێوازانە ئەنجام دەدرێن کە زۆر دەقیق و ڕاستن لەبەر ئەمە دەرئەنجامەکانیشیان زۆر دەقیق و ڕاست دەردەچن بەڵام ئەنجامدانی ئەم کارە لە زانستە مرۆڤایەتیەکان زۆر ئەستەمە . بە شێوەیەکی گشتی دەتوانین بڵێین کە توێژینەوەی ئەزموونی یەکێك لە شێوازە کۆنەکانی ئەنجامدانی توێژینەوەیە بەڵام لە هەمان کاتدا لە درووست ترین و باوەڕپێکراوترین و بەهێزترین شێوازەکانی دۆزینەوەی ڕاستیەکان و پەرەپێدانە بە چوارچێوەی زانستی مرۆڤ .

- تایبەتمەندیەکانی توێژینەوەی ئەزموونی بە شێوەیەکی کورت :

1. کۆنترۆڵکردنی بگۆڕەکان لەلایەن توێژەر .
2. هەڵبژاردنی گروپێك بە ناوی گروپی کۆنترۆڵ یان شاهێد لەبەر ئەوەی بەراورد بکرێن لەگەڵ گروپی ئەزموون .
3. توێژەر هەوڵ دەدات بارودۆخی توێژینەوەکە بخاتە ژێر چاودێری و کۆنترۆڵی خۆی .
4. دەرەنجامەکانی توێژینەوە وەڵامی پرسیار و گریمانەکان دەداتەوە کەواتە گریمانەکان یان پەسەند دەکرێن یان ڕەت دەکرێنەوە .
5. تاوتوێکردنی کاریگەری پەیوەندی لە نێوان بگۆڕەکان .
6. دەرئەنجامەکان گشتاندنیان بۆ دەکرێت بۆ ئەو توێژینەوانەی کە هاوشێوەی ئەم توێژینەوەن کە ئەنجام دراون.

توێژینەوەی وەسفی :

توێژینەوەی وەسفی : جۆرێکە لە توێژینەوە کە توێژەر وەسفی ئەو شتە دەکات کە هەیە. ئامانجی توێژەر لەم توێژینەوەیە ، وەسفی دروست و ڕێك و پێك و بێ کەم و کورتی تایبەتمەندیەکانی بارودۆخ یان بابەتێکە بەڵام توێژەر بە هیچ شێوەیەك مەبەستی نیە کە وەڵامی ئەم پرسیارە بداتەوە کە هۆکارەکانی ڕوودانی ئەم بارودۆخە یان ئەم بابەتە چی بووە.

لەم توێژینەوەیە توێژەر هەوڵ دەدات کە بابەتەکانی بە هەمان شێوە کە بوونیان هەیە باس بکات بە بێ ئەوەی هیچ کەم و زیادێك یان دەستکاریەك بۆ زانیاریەکان بکات و لە کۆتاییدا دەرئەنجامێکی ڕاستی لەم بارودۆخە بۆ دروست ببێت .

لێرەدا توێژەر بە پلەی یەکەم گرنگی بە سەردەمی ئێستا دەدات هەرچەندە لەوانەیە گرنگی بەو بابەتانەش بدات کە لە ڕابردوودا ڕوویان داوە و پەیوەندی بە سەردەمی ئێستا ماوە. ئەم جۆرە لە توێژینەوەیە بە شێوەیەکی بەرفراوان لە زانستە سیاسییەکان ، کۆمەڵناسی ، جوگرافیا و بە شێوەیەکی گشتی لە زانستە مرۆڤایەتییەکان بەکاردێت. بۆ نمونە (کاتێك ڕاو بۆچوونی هاوڵاتیان لەسەر کاندیدێکی هەڵبژاردن تاوتوێ دەکەین توێژینەوەیەکی وەسفیمان ئەنجام داوە) .

❖ توێژینەوەی وەسفی دەبێتە دوو بەش : (بەراوردی ، خەملاندن).

یەکەم . توێژینەوەی وەسفی بەراوردی : لەم توێژینەوەیە لە ڕێگەی پێوانەکردن و ئەندازەگرتن لە کات و شوێنێکی دیاریکراودا زانیاریەکان کۆدەکرێنەوە و وەکو ئەو سەر ژمێریە گشتییانە کە هەر چەند ساڵێك جارێك لە وڵاتێکی دیاریکراو ئەنجام دەدرێت. لەم توێژینەوەیە نە گریمانەیەك دەخەینەڕوو نە پەیوەندی نێوان بگۆڕەکان دیاری دەکەین و نە هیچ ڕاسپاردەیەکمان دەبێت بەڵکو تەنها بارودۆخەکە چۆن بێت بە هەمان شێوە باسی دەکەین .

بۆ نمونە : لە توێژینەوەیەك کە لەسەر وشیاری خەڵك لەسەر کاندیدەکانی سەرۆك کۆماری ئەمریکا ئەنجام درا دەرکەوت کە لە 17% ی ئەوانەی 13 ساڵان بوون و لە 49% ی ئەوانەی 17 ساڵان بوون دەزانن بەربژێرەکانی سەرۆك کۆماری لە کۆبوونەوەی گشتی حیزبەکان دەخرێنەڕوو . هەروەها لە 75% ی ئەوانەی 13 ساڵان بوون و لە 90% ی ئەوانەی 17 ساڵان بوون دەزانن کە سیناتۆرەکانی ئەمریکا لەلایەن خەڵك هەڵدەبژێردرێن .

دووەم . توێژینەوەی وەسفی خەملاندن : توێژینەوەیەکە توێژەر دەیەوێت لە ڕێگەی ئەو زانیاریانەی کە لە توێژینەوەکەی بە دەستی هێناوە یاسا گشتییەکان دیاری بکات، لێرەدا لەوانەیە لەگەڵ دەرئەنجامەکان ڕاسپاردەشمان هەبێت. لەم توێژینەوەیە مەبەست لە کۆکردنەوەی زانیاریەکان لەسەر بابەتێك ئەوەیە کە بکرێت بە بنەمایەك بۆ هەڵسەنگاندن، واتا بە کۆکردنەوەی زانیاریەکان توێژەر دەگات بە دەرئەنجام و هەڵسەنگاندنێکی گشتی .

بۆ نمونە : تاران وەکو شارێکی سیاسی و ئیداری و پایتەختی ئێران لە ڕووی ژمارەی دانیشتوان تووشی زۆر گرفت بوەتەوە ، ئەگەر ئەم پرۆسەیە بەردەوام بێت لەوانەیە بارودۆخ لە داهاتوودا لە ڕووی (ئەمنی – تەندروستی –

تاوان – زیاد بوونی نرخەکان – هەڵاوسانی ئابووری - ... هتد) خراپتر بێت ، کەواتە دەبێت چی بکرێت ؟ بۆ دۆزینەوەی ڕێگە چارەی گونجاو توێژەر دەبێت شیکردنەوە بۆ بارودۆخی ژمارەی دانیشتوان بکات .

بۆ نمونە : ژمارەی دانیشتوان چەند کەسن ؟ چەند کەسیان لە شوێنەکانی دیکەوە هاتوون ؟ ئەوانەی لە دەرەوەی شار هاتوون لە کوێ نیشتەجێن ؟ پێداویستیە تەندروستیەکانی شار چەندە ؟ شوێنە گشتیەکان و پارکەکان تا چەند گونجاون ؟ بودجەی شار چەندە ؟ بارودۆخی ترافیك بە چ شێوەیەکە ؟

لە قۆناغی دووەم ، ئامانجەکانی داهاتوو لە چوارچێوەی ویستراو پێشبینی دەکرێت .

ژمارەی دانیشتوانی تاران لە بیست ساڵی داهاتوو دەبێتە چەند ؟ ئایا بە پێی ئەو ژمارە دانیشتوانە دەتوانرێت پێداویستیە تەندروستیەکان دابین بکرێت ؟ چەند سەنتەری گەشت و گوزار و پارك و مەکتەب و ... پێویستە دروست بکرێت ؟

لە قۆناغی سێیەم ، چۆنیەتی گەیشتن بە ئامانجەکان لە ڕێگەی تاوتوێ کردن و هەڵسەنگاندنی زانیاریەکانی قۆناغی دووەم دیاری دەکرێت . بۆ نمونە پارك و سەنتەرەکانی گەشت و گوزاری لە چ شوێنێك دروست بکرێن، چەندە باج بخرێتە سەر کاڵاکان ، جێبەجێکردنی ئەم پلانە گشتییە چ کاتێك دەست پێ بکات .

لە توێژینەوەی وەسفی ناکرێت توێژەر بە پێی ئەو زانیاریانەی کە کۆکراوەتەوە بڕیار بدات . بۆ نمونە : توێژەر توێژینەوەیەك لەسەر ڕێژەی لایەنگری بۆ سەرۆك کۆمار لە وڵاتێك دەکات پاشان بۆی دەردەکەوێت کە ڕێژەی لایەنگری بۆ سەرۆك کۆمار لە 80% دابەزیوە بۆ لە 40% لێرەدا توێژەر ناتوانێت ئەو بڕیارە بدات کە پێویستە هەڵبژاردنێکی پێش وەختە بکرێت بۆ ئەوەی سەرۆك کۆمارێکی نوێ هەڵبژێردرێت .

ئەو دامەزراوە بەناوبانگ و جیهانیانەی کە زۆر شێوازی توێژینەوەی وەسفی بەکار دێنن بریتین لە : کراسلی (Crossley) ، گالۆپ (Gallup) ، هەریس (Harris) و رۆپێر (Roper) .

دەتوانین بڵێین توێژینەوەی وەسفی زۆرتر ڕێگە خۆش دەکات بۆ ئەنجامدانی توێژینەوەکانی دیکە . بۆ نمونە توێژینەوەی وەسفی دەربارەی ژمارەی دانیشتوانی وڵات و پاشان ئەو منداڵانەی کە لە ساڵی داهاتوو دەبێت بڕۆن بۆ قوتابخانە ، وەزارەتی پەروەردە ئاگادار دەکاتەوە کە بۆ ساڵی داهاتوو دەبێت چەند قوتابخانەی نوێ دروست بکرێت و چەند مامۆستای نوێ دابمەزرێت ، کەواتا ئەم توێژینەوەیە زەمینە خۆش دەکات بۆ ئەنجامدانی توێژینەوەکانی دیکە .

❖ **جۆرەکانی توێژینەوە لە ڕووی چۆنیەتی جێبەجێکردن :**

1. تاکەکەسی :
2. گروپی :

هەر توێژینەوەیەك لە ڕووی چۆنیەتی جێبەجێکردن دەبێتە دوو شێواز :

1. بە شێوەی تاکەکەسی جێبەجێ دەکرێت بەو مانایەی کە توێژەرێك هەڵدەستێت بە دیاری کردنی بابەتی توێژینەوە و پلان و پرسیار و گریمانە و .... دادەنێت .
2. ئەگەر توێژینەوەکە فراوان و چەند ڕەهەندی بوو ئەو کات بە شێوەی گروپی ئەنجام دەدرێت . نوسینی توێژینەوەی دەرچوون ، نامەی ماستەر ،تێزی دکتۆرا یان ئەو پرۆژانەی سنورێکی دیاری کراویان هەیە لەو توێژینەوانەیەکە یەك توێژەر دەتوانێت ئەنجامیان بدات کەواتا لە نمونەکانی توێژینەوەی تاکەکەسین .

ئینسکلۆپیدیای هەولێر لە نمونەی توێژینەوەی گرووپیە. لە توێژینەوە گروپیەکان سەرەتا ڕەهەندەکانی بابەتی توێژینەوەکە لەلایەن ئەندامانی گروپ دیاری دەکرێت پاشان هەر توێژەرێك بە پێی شارەزایی و پسپۆڕی خۆی ئەرکی جێبەجێکردنی یەکێك لە ڕەهەندەکانی توێژینەوە وەردەگرێت .